

Janusz Raglewski, Gintaras Švedas, Justyna Levon

Kary nieizolacyjne w litewskim prawie karnym

1. Kształt polityki karnej realizowanej na gruncie ustawodawstwa karnego określonego państwa determinowany jest wieloma czynnikami. Zaliczyć do nich można m.in. aktualny stan przestępczości, obiektywne ograniczenia skuteczności poszczególnych rodzajów środków penalnych, konieczność dostosowania sankcji karnej do specyfiki danej grupy przestępców, możliwości finansowe i organizacyjne państwa, społeczne poczucie sprawiedliwości¹. Jednym z istotnych wyznaczników jest także postrzeganie kar o charakterze wolnościowym (nieizolacyjnym) jako adekwatnego środka reakcji karnej na popełnione przestępstwo². We współczesnej nauce prawa karnego coraz większego znaczenia nabiera przekonanie, że izolacja skazanego, jako konsekwencja zastosowania sankcji karnej, nie może stanowić podstawowego instrumentu walki z przestępczością³. Nie tylko nie gwarantuje osiągnięcia zakładanego celu w postaci spadku poziomu przestępczości i zapobieganiu zjawiska powrotu do niej, ale też jej wykonywanie wiąże się z dużymi kosztami. Takie podejście nie oznacza oczywiście konieczności całkowitej rezygnacji ze stosowania kary izolacyjnej. Sięganie po tego rodzaju środek penalny winno być jednak ograniczone do najgroźniejszych rodzajów przestępczości. Chodzi o sprawców, których proces resocjalizacji wymaga oddziaływania w warunkach zakładu karnego, a także tych, których izolacja (nawet do końca życia) konieczna jest ze względu na zapewnienie bezpieczeństwa publicznego.

Zamierzeniem autorów niniejszego opracowania jest zaprezentowanie wybranych zagadnień dotyczących kar o charakterze nieizolacyjnym w litewskim ustawodawstwie karnym. Spośród systemów prawno-karnych państw

¹ Zob. M. Królikowski, R. Zawłocki, *Prawo karne*, Warszawa 2015, s. 318.

² Zob. L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2015, s. 6.

³ Zob. m.in. G. Sakalauskas i in., *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai (Teisės instituto mokslų tyrimai, 8 tomas)*, Vilnius 2012.

sąsiadujących z naszym krajem rozwiązania legislacyjne funkcjonujące na Litwie są stosunkowo mało poznane, co tym bardziej uzasadnia podjęcie takiego tematu.

2. Po odzyskaniu przez Republikę Litewską niepodległości w roku 1991 litewscy prawnicy zwracali uwagę, że prawidłowe funkcjonowanie systemu prawnego w nowej rzeczywistości wymaga tworzenia precyzyjnych regulacji prawnych i ich odpowiedniej systematyki⁴. W zakresie prawa karnego akcentowano konieczność wprowadzenia zmian w systemie sankcji karnych oraz zasad ich wymiaru. Jak stwierdził w roku 1995 ówczesny Minister Sprawiedliwości J. Prapiestis:

Z analizy polityki karnej prowadzonej w Republice Litewskiej w latach 1993–1995 wynika, że jest zbyt surowa i kosztowna, gdyż w ciągu roku na utrzymanie jedynie skazanych na pozbawienie wolności przeznaczają się ponad 40 mln litów. Z drugiej strony, zaostrzenie tej polityki nie jest skuteczne [...]. Badania wykazują, że pozbawienie wolności, zwłaszcza długotrwałe, jest jednym z czynników prowadzących do recydywy przestępstw⁵.

W opinii ówczesnego Wiceministra Sprawiedliwości G. Švedasa na Litwie była zauważalna idealizacja znaczenia sankcji karnej w zwalczaniu zjawiska przestępczości⁶. W jego przekonaniu zarówno Sejm, jak i sądy litewskie realizowały niezwykle surową politykę karną, która miała nieznaczny wpływ na strukturę i dynamikę przestępczości oraz była bardzo kosztowna. Panowało bowiem przekonanie, że warunkiem ograniczenia zjawiska przestępczości jest surowe karanie osób, które wkroczyły na drogę przestępstwa. W takim ujęciu nie uwzględnia się okoliczności, że prawo karne, podobnie jak każda inna gałąź prawa, ma swoje granice, po przekroczeniu których staje się całkowicie nieskuteczne⁷. Takie stwierdzenia zachowują pełną aktualność

⁴ Zob. m.in. J. Prapiestis, *Dėl teisinės sistemos reformos*, „Teisės Problemos” 1993, nr 1, s. 8; A. Dapšys, P. Ragauskas, *Lietuvos teisėkūros būklė ir perspektyvos*, „Teisės Problemos” 2000, nr 2, s. 31.

⁵ Iš teisingumo ministro Jono Prapiėsčio 1995 metų spalio 9 d. kalbos jo Ekscelecijai Lietuvos Respublikos Prezidentui Algirdui Brazauskui, Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkui Česlovui Juršėnui, Lietuvos Respublikos Ministrui Pirmininkui Adolfui Šleževičiui. *Dėl baudžiamosios politikos kryptingumo ir efektyvumo*, „Teisės Problemos” 1995, nr 4, s. 13–14.

⁶ Zob. G. Švedas, *Laisvės atėmimo bausmės skyrimas Lietuvoje: teorinės ir praktinės problemos*, „Teisės Problemos” 1994, nr 4, s. 21–26.

⁷ Zob. G. Švedas, *Dabartinė baudžiamoji politika*, „Teisės Problemos” 1997, nr 4, s. 14–15; G. Švedas, *Baudžiamosios politikos tendencijos Lietuvoje 1995–2004 metais*, „Teisė” 2005, nr 56, s. 64–65.

również przy ocenie polskich regulacji. Dostrzeżenie ograniczonej roli kary pozbawienia wolności jest obecne także w polskiej doktrynie prawa karnego⁸. Ówczesna litewska klasa polityczna, a także przedstawiciele nauki prawa karnego opowiadali się za zmianą systemu funkcjonujących dotychczasowych sankcji karnych i zasad ich wymiaru. W opinii V. Pavilionisa: „należało przekształcić obowiązujące sankcje karne, gdyż podczas analizy niektórych artykułów starego kodeksu często było niejasne, w oparciu o co ustawodawca za podobne przestępstwa przewidywał bardzo różne kary”⁹.

3. *De lege lata* na gruncie polskiego ustawodawstwa karnego nie funkcjonuje podział kar na zasadnicze i dodatkowe. Przypomnieć wypada, że istniał on do dnia 31 sierpnia 1998 r. (tj. daty wejścia w życie obecnej kodyfikacji karnej uchwalonej w dniu 6 czerwca 1997 r.¹⁰). Taka decyzja legislacyjna wynikała z przekonania, że przesłankami stosowania większości środków karnych jest nie represja, lecz prewencja i ochrona porządku prawnego przed ponownym popełnieniem przestępstwa przez sprawcę. Nadto istnieje stosunkowo szeroka możliwość porzucenia na orzeczeniu jedynie środka karnego bez wymiaru kary¹¹.

Analogiczna sytuacja wystąpiła także w litewskim prawie karnym. W Kodeksie karnym Litewskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej¹² funkcjonował dychotomiczny podział kar na zasadnicze i dodatkowe. Podobnie jak w Polsce – pierwsze z wymienionych orzekano samoistnie i sprawcy przestępstwa można było wymierzyć tylko jedną z kar zasadniczych występujących w ustawowym zagrożeniu za popełniony przez sprawcę czyn karalny.

⁸ Zob. m.in. G.B. Szczygieł, w: *Kary i inne środki reakcji prawnokarnej*, red. M. Melezini, Warszawa 2016, s. 274–286. Jak zauważano, kara pozbawienia wolności winna być karą subsydiarną, stosowaną jedynie wówczas, gdy inne kary i środki karne niezwiązane z pozbawieniem wolności są niewystarczające. Zob. A. Zoll, *Założenia polityczno-kryminalne kodeksu karnego w świetle wyzwań współczesności*, „Państwo i Prawo” 1998, nr 9, s. 47.

⁹ V. Pavilionis, *Bausmių sistema ir jų ribos Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso projekte In Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji politika pereinant į rinkos ekonomiką*, Vilnius 1995, s. 110–113.

¹⁰ Ustawa z dn. 6 VI 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1997, nr 88, poz. 553 ze zm., dalej: „Kodeks karny”, „k.k.”

¹¹ Zob. *Nowe kodeksy karne z 1997 r. z uzasadnieniami*, red. I. Fredrich-Michalska i in., Warszawa 1997, s. 136.

¹² Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo” (Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo”) (su papildymais ir pakeitimais), „Vyriausybės Žinios” 1961, nr 18–147, dalej: „k.k.-l.s.r.”

Możliwe było natomiast wymierzenie jednej lub kilku kar dodatkowych¹³. Ten ostatni rodzaj sankcji karnej był orzekany, gdy uwzględniając okoliczności sprawy i osobowość sprawcy: „celowe było wzmocnienie odpowiedzialności, dodając do zasadniczej kary karę dodatkową”¹⁴. Obowiązujący na Litwie Kodeks karny¹⁵ nie przewiduje podziału na kary zasadnicze i dodatkowe, lecz przyjmuje jednolitą kategorię pojęciową kary¹⁶. Uzasadnienie dla rezygnacji z dotychczasowej typologii było podobne jak wskazywane przez twórców obecnego polskiego Kodeksu karnego¹⁷.

Katalog kar określa art. 42 l.k.k., wymieniając je – podobnie jak w Polsce – od najłagodniejszej do najsurowszej. Jest on odmienny w odniesieniu do przestępstw i występków. Należy bowiem pamiętać, że „czyn zabronio-

¹³ Zob. *Lietuvos TSR baudžiamoji kodekso komentaras*, Vilnius 1989, s. 51.

¹⁴ M. Apanavičius, A. Klimka, J. Misiūnas, *Tarybinė baudžiamoji teisė*, Vilnius 1972, s. 30.

¹⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (ze zm.), „Valstybės Žinios” 2000, nr 89–2741. Ten akt prawny został uchwalony w dn. 26 IX 2000 r., a obowiązuje od dn. 1 V 2003 r., dalej: „l.k.k.”

¹⁶ Stosownie do brzmienia art. 41 obowiązującego litewskiego Kodeksu karnego: „kara stanowi państwowy środek przymusu, orzekany na mocy wyroku osobie, która popełniła przestępstwo lub występki”. W artykule tym zostały również określone cele kary. Chodzi o: 1) powstrzymanie osób przed popełnianiem czynów zabronionych; 2) ukaranie osoby, która dopuściła się czynu zabronionego; 3) pozbawienie lub ograniczenie osobie skazanej możliwości popełniania kolejnych czynów zabronionych; 4) oddziaływanie na osoby, które odbyły karę, w taki sposób, by przestrzegały przepisów prawa i nie dopuściły się ponownego łamania prawa; 5) zapewnienie realizacji zasady sprawiedliwości.

¹⁷ Akcentowano, że nazwa „kara dodatkowa” była myląca, gdyż sugerowała, że mogła być orzekana jedynie obok kary zasadniczej. Mimo to w niektórych wypadkach część kar dodatkowych mogła być orzekana również jako kary samoistne. Odnotujmy, że w pierwotnej redakcji artykułu 23 k.k.-l.s.r.r. katalog kar zasadniczych obejmował: 1) pozbawienie wolności, 2) zesłanie, 3) wygnanie, 4) prace poprawcze bez pozbawienia wolności, 5) pozbawienie prawa zajmowania określonego stanowiska lub wykonywania określonego zawodu, 6) zwolnienie ze stanowiska, 7) grzywnę, 8) naganą publiczną, 9) wysłanie do batalionu karnego. Kary dodatkowe były następujące: 1) konfiskata mienia, 2) pozbawienie stopnia wojskowego bądź specjalnego stopnia lub tytułu. Takie kary jak zesłanie, wygnanie, pozbawienie prawa zajmowania określonego stanowiska lub wykonywania określonego zawodu, zwolnienie ze stanowiska i grzywna w niektórych przypadkach mogły być orzekane zarówno jako kary samoistne, bądź jedynie dodatkowe (*Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamoji kodekso patvirtinimo”* (Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamoji kodekso patvirtinimo”), „Vyriausybės Žinios” 1961, nr 18–147; zob. m.in. J. Levon, *Baudžiamoji poveikio priemonių instituto atsiradimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse*, „Teisė” 2013, nr 88, s. 181–194.

ny”¹⁸ nie jest w litewskim Kodeksie karnym pojęciem jednolitym, obejmując dwie kategorie pojęciowe, tj. przestępstwa¹⁹ i występki²⁰. W zakresie przestępstw katalog obejmuje następujące kary:

- 1) praca na cele społeczne;
- 2) grzywna;
- 3) ograniczenie wolności;
- 4) areszt;
- 5) terminowe pozbawienie wolności;
- 6) dożywotnie pozbawienie wolności.

Z kolei wobec osoby, która dopuściła się występkę, można orzec:

- 1) prace na cele społeczne;
- 2) grzywnę;
- 3) ograniczenie wolności;
- 4) areszt.

Ustawodawca litewski zastrzegł przy tym, że „osobie, która popełniła jedno przestępstwo lub występki, może zostać wymierzona tylko jedna kara”²¹.

Występujące w obowiązującym polskim Kodeksie karnym z dn. 6 czerwca 1997 r. kary można podzielić na dwa rodzaje. Są to: kary izolacyjne (których istota wiąże się z pozbawieniem skazanego wolności), tj. kara po-

¹⁸ Pojęcie to nie zostało zdefiniowane w Kodeksie karnym, lecz w nauce prawa karnego funkcjonuje wiele definicji – zob. m.in. E. Bieliūnas, *Oficialusis nusikalstamų veikų kvalifikavimas ir jo prielaidos*, „Jurisprudencija” 2004, nr 60 (52), s. 31–39; E. Bieliūnas, *Nusikalstamų veikų kvalifikavimo studijų orientyrai*, „Teisė” 2008, nr 66 (1), s. 19–33; J. Galinaitytė, T. Rudzkiš, *Šiuolaikinio nusikalstamumo sampratos problema*, „Jurisprudencija” 2005, nr 70 (62), s. 134–140; A. Kiškis, *Nusikalstamumas Lietuvoje: ką pakeitė teisės reforma?*, „Jurisprudencija” 2006, nr 3 (81), s. 32–39.

¹⁹ Przestępstwo w l.k.k. (art. 11) definiowane jest jako: niebezpieczny i zakazany przez Kodeks karny czyn (działanie lub zaniechanie), za który przewidziano karę pozbawienia wolności (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (z późn. zm.), „Valstybės Žinios” 2000, nr 89–2741).

²⁰ Występek w l.k.k. (art. 12) zdefiniowano jako: niebezpieczny i zakazany przez Kodeks karny czyn (działanie lub zaniechanie), za który przewidziano karę niezwiązaną z pozbawieniem wolności, za wyjątkiem kary aresztu (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (z późn. zm.), „Valstybės Žinios” 2000, nr 89–2741).

²¹ Artykuł 67 l.k.k. zawiera katalog środków karnych. Są to: 1) zakaz korzystania ze specjalnego prawa; 2) pozbawienie praw publicznych; 3) pozbawienie prawa wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności; 4) naprawienie szkody majątkowej; 5) nieodpłatna praca; 6) wpłata na fundusz pomocy pokrzywdzonym w wyniku przestępstw; 7) konfiskata mienia; 8) zobowiązanie do przebywania osobno od osoby pokrzywdzonej i (lub) zakaz zbliżania się do osoby pokrzywdzonej na odległość mniejszą niż ustalona.

zbawienia wolności od miesiąca do 15 lat, kara 25 lat pozbawienia wolności i kara dożywotniego pozbawienia wolności (art. 32 pkt 3–5 p.k.k.). Nadto wyłącznie w stosunku do żołnierzy jest stosowana kara aresztu wojskowego (art. 322 p.k.k.). Z kolei kary nieizolacyjne to grzywna i kara ograniczenia wolności (art. 32 pkt 1–2 p.k.k.). Uwzględniając analogiczne kryterium, w litewskim Kodeksie karnym można wskazać zarówno kary izolacyjne (areszt, terminowe pozbawienie wolności, dożywotnie pozbawienie wolności), a także o charakterze nieizolacyjnym (prace na cele społeczne, grzywna, ograniczenie wolności). Wymienienie w katalogu kar w pierwszej kolejności kar nieizolacyjnych stanowi wyraźną wskazówkę dla praktyki, że tego rodzaju sankcje karne mają mieć priorytetowe znaczenie. Należy je orzekać, gdy nie ma potrzeby sięgania po kary surowsze²². Kary o charakterze wolnościowym winny stanowić podstawowy środek reakcji na przestępstwa drobnej i średniej wagi.

4. Problem znaczenia w polityce karnej kar o charakterze nieizolacyjnym jest szeroko dyskutowany w litewskiej nauce prawa karnego²³. Jak twierdzi G. Sakalauskas, po latach funkcjonowania systemu sowieckiego Litwa odziedziczyła bardzo punitywne regulacje prawa karnego, a analiza struktury kar orzekanych przez sądy litewskie wskazuje na dominację kary pozbawienia wolności. W latach 1991–2002 stanowiła ona od 38 do 47% ogółu wymierzonych kar. Na Litwie liczba więźniów była jedną z najwyższych w Europie²⁴.

Problemy podobne do wyżej zarysowanych nie są obce również polskiemu systemowi prawa karnego. Dość przypomnieć, że mimo zadekretowanych jurydycznie zasad praktyka nie odzwierciedla w dostatecznym stopniu przyjętych założeń aksjologicznych. Jak wynika z analiz praktyki orzeczniczej przeprowadzonych w związku z reformą prawa karnego z roku 2015 (o czym dalej), uwzględniając poziom oraz charakterystykę zjawiska

²² Zob. W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2010, s. 426.

²³ Zob. m.in. J. Prapiestis, G. Švedas, *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso raidos dešimtmetis: raidos pamokos ir perspektyvos* In *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*, Vilnius 2011, s. 13–30; S. Bikelis, *Baudžiamosios politikos orientavimo į su laisvės atėmimu nesusijusių onių taikymą galimybes*, Vilnius 2010; S. Bikelis i in., *Atkuriamojo teisingumo sistemos Lietuvoje koncepcija ir jos įgyvendinimo priemonių plano projektas*, Vilnius 2008; A. Čepas, G. Sakalauskas, *Ar prasminga arešto bausmė?*, „Teisės Problemos” 2009, nr 4, s. 5–30; A. Baranskaitė, *Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius* [Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (OIS)], Vilnius 2005.

²⁴ Zob. G. Sakalauskas i in., *Baudžiamoji...*, Vilnius 2012.

przestępczości, nieadekwatna była struktura wymierzanych sprawcom przestępstw kar. Wyraźnie zauważalne było zjawisko nadużywania (ponad 60% orzeczanych kar) wymiaru kary pozbawienia wolności z dobrodziejstwem warunkowego zawieszenia jej wykonania. Przybierało ono zresztą najczęściej postać czystej probacji. Trzeba mieć przy tym świadomość faktu, że w odbiorze – zarówno społecznym, jak i u skazanych – aplikacja takiego środka prawnokarnej reakcji postrzegana jest w istocie jako dolegliwość fikcyjna. Cel probacyjny nie jest zatem w rzeczywistości realizowany. Wziąć należy również pod uwagę, że niemal połowa osadzonych w zakładach karnych przebywała tam ze względu na zarządzenie wykonania kary pozbawienia wolności wcześniej orzeczonej z warunkowym zawieszeniem jej wykonania. Istotnym mankamentem praktyki orzeczniczej był także wyraźnie zauważalny niski poziom orzeczanych samoistnych grzywien, a także ich mała dolegliwość²⁵. Radykalnej zmianie takiej sytuacji w Polsce służyć miała obszerna, największa od czasów uchwalenia obecnej kodyfikacji karnej, nowelizacja przepisów polskiego Kodeksu karnego, która została dokonana ustawą z dnia 20 lutego 2015 r.²⁶, a weszła w życie w dniu 1 lipca 2015 r. Wprowadzone zmiany legislacyjne, w założeniu, skutkować miały radykalną zmianą obrazu praktyki wyrażającą się dużo częstszym stosowaniem sankcji karnych o charakterze nieizolacyjnym. Grzywna i kara ograniczenia wolności miały uzyskać rzeczywisty priorytet w stosunku do kary pozbawienia wolności, w tym także orzeczonej z zastosowaniem instytucji warunkowego zawieszenia jej wykonania. Potrzeba orzeczenia dolegliwej sankcji karnej nie musi oznaczać konieczności osadzenia skazanego w zakładzie karnym²⁷.

Analiza poszczególnych nowelizacji litewskiego systemu prawa karnego przekonuje, że także ono zmierza do ograniczenia ilości orzeczanych bezwzględnych kar pozbawienia wolności. Takie podejście jest zatem wspólne dla ustawodawców karnych obu państw. Znamienne jest jednak to, że dążenie do osiągnięcia tego celu odbywa się przy wykorzystaniu innych koncepcji ustawodawczych. W Polsce ta zmiana „filozofii karania” wyraża się przede wszystkim w rozszerzeniu możliwości orzekania kar nieizolacyjnych przez wzbogacenie podstaw ich stosowania w części ogólnej kodyfikacji karnej, a także znacznym ograniczeniu stosowania instytucji warunkowego

²⁵ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, druk nr 2393, Sejm VII kadencji, s. 1–4.

²⁶ Ustawa z dn. 20 II 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2015, poz. 369.

²⁷ Zob. M. Małecki, *Ustawowe zagrożenie karą i sądowy wymiar kary*, w: *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015, s. 284.

zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności. Jurydycznym wyrazem takiego podejścia jest wprowadzenie konstrukcji normatywnych przewidzianych w art. 37a p.k.k., czy też art. 37b p.k.k. Prawodawca litewski poszedł inną drogą. W kolejnych nowelizacjach przepisów Kodeksu karnego nie zdecydowano się na wprowadzenie instytucji wzorowanych na wskazanych polskich dwóch artykułach części ogólnej polskiego Kodeksu karnego, lecz zwiększono ilość alternatywnie ujętych ustawowych zagrożeń wynikających z przepisów penalizujących czyny zabronione. Nadto osiągnięciu celu w postaci zwiększenia znaczenia w praktyce orzeczniczej kar nieizolacyjnych służyć mają regulacje zawarte w art. 54 ust. 3 l.k.k. i art. 55 l.k.k. Wreszcie, co jest całkowicie odmienne od polskich tendencji, nowelizacją litewskiego Kodeksu karnego z roku 2015 znacznie poszerzono możliwości stosowania instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności²⁸. *De lege lata*, zgodnie z art. 75 l.k.k., osobie, której została wymierzona kara pozbawienia wolności na okres nieprzekraczający sześciu lat za popełnienie przestępstwa nieumyślnego lub na okres nieprzekraczający czterech lat za popełnienie jednego lub kilku przestępstw umyślnych (za wyjątkiem przestępstw szczególnie ciężkich), sąd może warunkowo zawiesić wykonanie orzeczonej kary na okres próby od roku do lat trzech. Przesłanką zastosowania dobrodziejstwa tego rodzaju instytucji jest stwierdzenie wystarczającej podstawy do przypuszczenia, że cele orzeczonej kary zostaną osiągnięte bez rzeczywistego jej wykonania. Wynika z tego, że przesłanka formalna zastosowania warunkowego zawieszenia wykonania kary jest ujęta dużo bardziej liberalnie niż w obowiązującym polskim Kodeksie karnym z 1997 r. Co ciekawe, może wystąpić sytuacja, że wymiar orzeczonej kary pozbawienia wolności będzie dłuższy niż ustalony okres próby. W tym kontekście warto podać dane statystyczne dotyczące ilości osób, wobec których jest stosowana instytucja warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności oraz ilości przypadków, gdy z powodu negatywnego wyniku okresu próby sąd zdecydował się na zarządzenie wykonania orzeczonej kary pozbawienia wolności. Dane te przedstawiają się następująco²⁹: w 2013 r. poddanych probacji było 2985 osób, w przypadku 236 zarządzono zaś wykonanie kary izolacyjnej. Na podobnym poziomie kształtują się te liczby w latach 2014 (odpowiednio 2787 i 245) i 2015 (odpowiednio 3202 i 259).

²⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 27, 38, 39, 55, 56, 60, 62, 75, 179 ir 187 straipsnių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2015-03-23, nr 4087.

²⁹ Podane dane zostały uzyskane z Departamentu Więziennictwa podległego Ministerstwu Sprawiedliwości Republiki Litewskiej.

Od dnia wejścia w życie art. 75 l.k.k. jest jednym z najczęściej nowelizowanych przepisów części ogólnej litewskiego Kodeksu karnego. Uczyniono to bowiem aż pięciokrotnie³⁰. Obecnie, zawieszając wykonanie orzeczonej kary pozbawienia wolności, sąd może orzec jeden lub więcej środków karnych przewidzianych w rozdziale IX tego kodeksu³¹ i/lub jeden lub kilka z następujących obowiązków i zakazów:

- 1) przeproszenie pokrzywdzonego;
- 2) udzielenie pomocy pokrzywdzonemu w okresie jego leczenia;
- 3) leczenie, za zgodą skazanego, od uzależnienia;
- 4) wychowanie i opieka nad niepełnoletnimi dziećmi, dbanie o ich zdrowie, utrzymywanie ich;
- 5) podjęcie pracy lub rozpoczęcie nauki, kontynuowanie pracy lub nauki;
- 6) udział w programie poprawczym;
- 7) pozostanie w domu w określonym czasie, chyba że opuszczenie domu jest związane z pracą lub nauką;
- 8) zakaz opuszczania miejsca zamieszkania bez zezwolenia organu nadzorującego;
- 9) zakaz przebywania w pewnych miejscach lub porozumiewania się z określonymi osobami lub grupami osób;

³⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, 4, 7, 9, 23, 25, 37, 39, 44, 46, 47, 48, 51, 61, 62, 65, 67, 74, 75, 90, 92, 95, 97, 102, 105, 118, 119, 143, 175, 178, 186, 187, 188, 189, 199, 202, 212, 213, 215, 227, 249, 250, 251, 257, 260, 263, 272, 281, 291 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 39-1 ir 306-1 straipsniais įstatymas, „Valstybės Žinios“ 2003, nr 39; Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 95, 97, 128, 144, 148, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 248, 260, 263, 287, 306 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 228-1 straipsniu įstatymas, „Valstybės Žinios“ 2004, nr 108–4030; Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 38, 47, 63, 66, 70, 75, 82, 93, 129, 166, 167, 172, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 194, 196, 197, 198, 198-1, 198-2, 199, 202, 213, 214, 215, 225, 227, 228, 231, 233, 235, 252, 256, 257, 262, 284, 285, 312 straipsnių, priedo pakeitimo ir papildymo, XXVI, XXX skyrių pavadinimų pakeitimo ir kodekso papildymo 256-1, 257-1 straipsniais įstatymas, „Valstybės Žinios“ 2007, nr 81–3309; Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 64, 67, 75, 82, 87, 92 straipsnių pakeitimo ir 77, 94 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas, „Valstybės Žinios“ 2012, nr 5–138.

³¹ Artykuł 67 l.k.k. zawiera katalog środków karnych. Są to: 1) zakaz korzystania ze specjalnego prawa; 2) pozbawienie praw publicznych; 3) pozbawienie prawa wykonywania określonego zawodu lub prowadzenia określonej działalności; 4) naprawienie szkody majątkowej; 5) nieodpłatna praca; 6) wpłata na fundusz pokrzywdzonym w wyniku przestępstw; 7) konfiskata mienia; 8) zobowiązanie do zamieszkania osobno od osoby pokrzywdzonej i (lub) zakaz zbliżania się do osoby pokrzywdzonej na odległość mniejszą niż ustalona.

- 10) zakaz używania substancji psychoaktywnych;
- 11) zakaz posiadania, używania i nabywania określonych przedmiotów lub angażowania się w pewne działania.

Jak wyjaśniono w postanowieniu Litewskiego Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 2010 r., stosując instytucję warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności, możliwe są następujące alternatywne warianty:

- 1) orzeczenie środka karnego oraz jednego z przewidzianych w art. 75 ust. 2 l.k.k. obowiązków (zakazów);
- 2) orzeczenie środka karnego oraz kilku z przewidzianych w art. 75 ust. 2 l.k.k. obowiązków (zakazów);
- 3) orzeczenie środka karnego;
- 4) orzeczenie jednego z przewidzianych w art. 75 ust. 2 l.k.k. obowiązków (zakazów);
- 5) orzeczenie kilku z przewidzianych w art. 75 ust. 2 l.k.k. obowiązków (zakazów)³².

Warunki i tryb aplikacji instytucji warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności reguluje ustawa o probacji³³.

W litewskim Kodeksie karnym próżno byłoby szukać odpowiedników polskich regulacji art. 37a k.k. i art. 37b k.k. W pierwszym wypadku wiąże się to z przyjętą koncepcją podstaw stosowania grzywny (o czym dalej). Z kolei brak odpowiednika instytucji tzw. kar wykonywanych sekwencyjnie wyjaśnić można obowiązującą zasadą, że osobie, która popełniła jeden czyn zabroniony, nie może zostać wymierzona więcej niż jedna kara.

Litewski Kodeks karny przewiduje kilka rozwiązań ustawowych stanowiących swoistego rodzaju „bezpieczniki” przy wymiarze kary, które pozwalają na uwzględnienie szczególnych okoliczności, jakie mogą wystąpić w realiach konkretnego stanu faktycznego. Przykładowo, stosownie do art. 54 ust. 3 l.k.k., gdyby orzeczenie kary przewidzianej w ustawowym zagrożeniu za popełnione przez sprawcę przestępstwo było wyraźnie sprzeczne z zasadą sprawiedliwości, sąd, kierując się celami kary, może, uzasadniając swoją decyzję w należyty sposób, orzec karę łagodniejszą³⁴. Istnienie tej regulacji służyć ma ograniczeniu stosowania kary pozbawienia wolności.

³² Zob. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2010 sausio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-6/2010; J. Prapiestis, M. Girduškas, *Baudžiamojo kodekso taikymo problemas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje*. In Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų, Vilnius 2011, s. 187–188.

³³ Zob. Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas, „Valstybės Žinios” 2012, nr 4–108.

³⁴ Zob. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, „Valstybės Žinios” 2000, nr 89–274 (ze zm.).

Istotne znaczenie dla realizowanej na gruncie polskiego ustawodawstwa karnego filozofii karania ma art. 58 § 1 p.k.k., który został istotnie zmieniony powołaną już ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. Stanowi on, że „jeżeli ustawa przewiduje możliwość wyboru rodzaju kary, a przestępstwo jest zagrożone karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 5 lat, sąd orzeka karę pozbawienia wolności tylko wtedy, gdy inna kara lub środek karny nie może spełnić celów kary”. Cytowany zapis ustawowy wysławia zasadę *ultima ratio* kary pozbawienia wolności (pierwszeństwa stosowania kar wolnościowych). Pojęcie „innej kary” obejmuje kary łagodniejszego rodzaju niż kara pozbawienia wolności, tj. grzywna i ograniczenie wolności. Taka regulacja nakłada na sąd obowiązek szczegółowego uzasadnienia decyzji o wyborze kary pozbawienia wolności, w szczególności wyjaśnienia, dlaczego żadna z kar nieizolacyjnych, żaden ze środków karnych ani też żadna kombinacja tego rodzaju środków penalnych nie mogły spełnić celów kary³⁵.

Podobna regulacja do przedstawionej wyżej w polskiej kodyfikacji karnej istnieje w litewskim Kodeksie karnym. Zgodnie z art. 55 l.k.k.: „osobie, po raz pierwszy skazanej za popełnienie przestępstwa nieumyślnego lub przestępstwa umyślnego drobnej lub średniej wagi, sąd zazwyczaj orzeka kary niezwiązane z pozbawieniem wolności. Wymierzając karę pozbawienia wolności sąd ma obowiązek uzasadnienia swojej decyzji”³⁶. Pamiętać przy tym należy, że na Litwie przestępstwa mogą być kwalifikowane jako: drobnej wagi, średniej wagi, ciężkie i szczególnie ciężkie³⁷.

5. Zarówno w polskiej, jak i litewskiej nauce prawa karnego dominuje przekonanie, że w zakresie zwalczania drobnej przestępczości podstawowe

³⁵ Zob. J. Majewski, *Kodeks karny. Komentarz do zmian 2015*, Warszawa 2015, s. 167–168.

³⁶ *Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas*, „Valstybės Žinios” 2000, nr 89–274 (z późn. zm.).

³⁷ Stosownie do ustawowych formuł definicyjnych zawartych w art. 11 l.k.k. (*Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas*, „Valstybės Žinios” 2000, nr 89–274 (z późn. zm.)), przestępstwo drobnej wagi to przestępstwo umyślne, zagrożone maksymalnym wymiarem kary przewidzianym w ustawie karnej nieprzekraczającym trzech lat pozbawienia wolności. Przestępstwo średniej wagi to przestępstwo umyślne, zagrożone maksymalnym wymiarem kary przewidzianym w ustawie karnej przekraczającym trzy lata pozbawienia wolności, jednak nieprzekraczającym sześciu lat pozbawienia wolności. Ciężkie przestępstwo to przestępstwo umyślne, zagrożone maksymalnym wymiarem kary przewidzianym w ustawie karnej przekraczającym sześć lat pozbawienia wolności, jednak nieprzekraczającym dziesięciu lat pozbawienia wolności. Szczególnie ciężkie przestępstwo to przestępstwo umyślne, zagrożone maksymalnym wymiarem kary przewidzianym w ustawie karnej przekraczającym dziesięć lat pozbawienia wolności.

znaczenie winna mieć kara majątkowa w postaci grzywny³⁸. W polskim Kodeksie karnym wymierzana jest ona w tzw. systemie stawek dziennych (art. 33 § 1 *in principio* p.k.k.)³⁹. Najniższa liczba stawek wynosi 10, najwyższa zaś zasadniczo 540 (art. 33 § 1 *in fine* p.k.k.). Z kolei stawka dzienna nie może być niższa od 10 złotych, ani też przekraczać 2000 złotych (art. 33 § 3 p.k.k.). Grzywna może być orzekana zarówno jako kara samoistna (bez innej kary), jak i jako kara kumulatywna (obok innej kary). Nowelizacja obecnego polskiego Kodeksu karnego dokonana ustawą z dnia 20 lutego 2015 r. przewiduje znaczne poszerzenie podstaw wymiaru tej kary majątkowej. Wyraża się to w szczególności we wprowadzeniu regulacji określonej w art. 37a k.k., a także zniesieniu przewidzianego w obowiązującym do dnia 30 czerwca 2015 r. art. 58 § 2 p.k.k. zakazu orzekania tzw. grzywny nieściągalnej. Zwiększeniu skuteczności w ściągalności orzeczonej kary majątkowej służy krótki okres zatarcia skazania, tj. rok od wykonania, darowania tej kary lub przedawnienia jej wykonania (art. 107 § 4a p.k.k.). Z uwagi na marginalne znaczenie w wymiarze praktycznym zrezygnowano z instytucji warunkowego zawieszenia wykonania orzeczonej samoistnie grzywny. W ustawodawstwie litewskim także brak zakazu orzekania tzw. grzywny nieściągalnej. Do roku 2004 istniała możliwość warunkowego zawieszenia wykonania orzeczonej kary grzywny. Z uwagi na niewielkie znaczenie praktyczne tej instytucji – została zniesiona⁴⁰.

Jednym z istotnych czynników, które powodują, że wymiar grzywny jest stosunkowo niski, jest trudność w ustaleniu faktycznej sytuacji majątkowej sprawcy. Organy wymiaru sprawiedliwości zazwyczaj ustalają go na podstawie oświadczenia sprawcy, które nie musi odpowiadać stanowi rzeczywistości. Złożenie fałszywego nie pociąga za sobą żadnych negatywnych konsekwencji. W celu zmiany tej sytuacji od dnia 1 lipca 2015 r. funkcjonuje w polskim ustawodawstwie karnym rozwiązanie procesowe, które ma gwarantować lepsze niż dotąd rozpoznawanie rzeczywistego statusu majątkowe-

³⁸ Zob. G. Šulija, *Baudos baudsmė ir jos skyrimas* [Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S)], Vilnius 2005; G. Šulija, *Turtinių baudmių reforma naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse*, „Jurisprudencija” 2004, nr 52 (44), s. 58–69.

³⁹ Trzeba mieć jednak świadomość, że w polskich tzw. pozakodeksowych przepisach karnych spotkać można również grzywnę określoną kwotowo. Aby uniknąć związanych z tym problemów, polski Kodeks karny przewiduje odpowiednie regulacje w art. 7 § 3 i art. 86 § 2a k.k.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 95, 97, 128, 144, 148, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 248, 260, 263, 287, 306 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 228-1 straipsniu įstatymas, „Valstybės Žinios” 2004, nr 108–4030.

go sprawcy. Chodzi o uzyskiwanie drogą elektroniczną informacji z systemu teleinformatycznego ministra właściwego do spraw finansów publicznych dotyczącej stosunków majątkowych i źródeł dochodu oskarżonego, w tym prowadzonych i zakończonych postępowań podatkowych, na podstawie aktualnych danych znajdujących się w tym systemie (art. 213 § 1a p.k.p.k.)⁴¹. W prawodawstwie litewskim brak odpowiednika takiego rozwiązania legislacyjnego. W każdej jednak sprawie organy prowadzące postępowanie przygotowawcze uzyskują informacje o statucie zawodowym osoby objętej aktem oskarżenia, a także jej stanu cywilnego. Sąd może również (choć nie jest to obligatoryjne) zwrócić się do organów prowadzących np. rejestr nieruchomości z prośbą o informacje, jakimi składnikami majątkowymi dysponuje oskarżony.

Na Litwie grzywna postrzegana jest także jako kara, która winna być stosowana zwłaszcza wobec sprawców przestępstw gospodarczych. Jak wskazują dane statystyczne, grzywna jest karą stosunkowo często orzeczaną przez sądy⁴². Po odzyskaniu niepodległości w trakcie prac nad nową kodyfikacją karną rozważano możliwość wprowadzenia wymiaru grzywny w systemie stawek dziennych. Jeden z projektów nowego Kodeksu karnego procedowanych w Sejmie Republiki Litewskiej przewidywał taki model. Alternatywnie w innym projekcie zaproponowano system kwotowy, w wypadku którego wysokość grzywny związana byłaby z klasyfikacją popełnionego przez sprawcę czynu zabronionego do określonej kategorii. Litewska doktryna prawa karnego dostrzega zalety systemu stawek dziennych. Po pierwsze, mechanizm wymiaru grzywny jest klarowny, oparty na jasnych kryteriach. Po drugie, uzależnienie wysokości stawki dziennej od sytuacji majątkowej sprawcy oznacza uwzględnienie możliwości jej wykonania przez osoby niezamożne. Po trzecie, system stawek dziennych pozwala zrealizować zasadę orzeczenia sprawiedliwej i proporcjonalnej kary, gdyż liczba stawek dziennych zależy w istocie jedynie od ciężaru czynu zabronionego, nie zaś właściwości, które charakteryzują sprawcę⁴³. W piśmiennictwie wskazywane były także wady orzekania grzywny w tym modelu. I tak przykładowo twierdzi się, że nadmierne znaczenie przywiązywane jest do sytuacji majątkowej sprawcy, w porównaniu z innymi okolicznościami relewantnymi

⁴¹ Ustawa z dn. 6 VI 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. 1997, nr 89, poz. 555 ze zm., dalej: „polski Kodeks postępowania karnego”, „p.k.p.k.”

⁴² Według danych z Narodowej Litewskiej Administracji Sądowej w 2011 r. wymierzono kary 15424 osobom, w tym 4831 grzywien. Odpowiednio w 2012 r.: 18425 i 5320, w 2013 r.: 19530 i 5625, w 2014 r.: 20358 i 5926, wreszcie w 2015 r.: 17273 i 5060.

⁴³ Zob. G. Šulija, *Turtinių...*, s. 58–69.

dla wymiaru sankcji karnej. Nadto trudno jest uzyskać dokładne informacje o dochodach sprawcy. Organy prowadzące postępowania karne poprzestają przede wszystkim na deklaracjach sprawców. Wreszcie – w praktyce sądy ustalają na początku ostateczną wysokość grzywny, która następnie jest dzielona według liczby i wysokości stawek dziennych⁴⁴.

Podczas debaty, która odbyła się w czasie przygotowywania ostatecznej redakcji tekstu nowego litewskiego Kodeksu karnego, większość wypowiedzi w tej kwestii teoretyków prawa karnego opowiedziała się przeciwko przyjęciu modelu wymiaru grzywny w systemie stawek dziennych. Uznano, że jest on zbyt skomplikowany. Taki system może funkcjonować w społeczeństwie, w którym większość obywateli ma duże dochody i prawidłowo je deklaruje służbom skarbowym. Na Litwie zaś nie byłoby możliwe uzyskanie w tym zakresie dokładnych danych. Względem przede wszystkim na te okoliczności przesądził o decyzji, że ustanowienie systemu stawek dziennych wymiaru grzywny jest przedwczesne. Poza tym na Litwie nie istniał powszechny system deklarowania majątku i przychodów, dlatego przy określaniu wysokości grzywny można by było oprzeć się wyłącznie na dobrowolnie przedkładanych informacjach, a one nie zawsze byłyby rzetelne.

Obecnie wymiar grzywny w litewskim Kodeksie karnym jest jednoetapowy. Wysokość tej majątkowej sankcji karnej określana jest w tzw. minimach egzystencji. Dolna granica rodzajowa wynosi jedno minimum egzystencji (ME), czyli 37,66 EUR⁴⁵. Należy również zaznaczyć, że przepisy penalizujące dany czyn zabroniony nie wskazują wysokości grzywny grożącej za popełnienie konkretnego czynu zabronionego, tylko następuje to przy uwzględnieniu przepisów części ogólnej Kodeksu karnego. Maksymalny wymiar grzywny został w nich ustalony w zależności od przynależności danego czynu do określonej kategorii czynów zabronionych. I tak wysokość grzywny wynosi: 1) za występki – do 150 minimów egzystencji (do 1883 EUR); 2) za przestępstwo drobnej wagi – do 500 minimów egzystencji (do 18830 EUR); 3) za przestępstwo średniej wagi – do 1000 minimów egzystencji (do 37660 EUR); 4) za przestępstwo ciężkie – do 1500 minimów egzystencji (do 56490 EUR); 5) za przestępstwo nieumyślne – do 225 minimów egzystencji (do 2824,5 EUR)⁴⁶.

⁴⁴ Zob. G. Šulija, *Turtinių...*, s. 58–69.

⁴⁵ Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės 2008 m. spalio 14 d. nutarimo nr. 1031 „Dėl bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio patvirtinimo pakeitimo”. *TAR*, 2014-09-11, nr 12127.

⁴⁶ Zob. *Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas*, „Valstybės Žinios” 2000, nr 89–274 (ze zm.).

W zakresie podstaw orzekania grzywny w litewskim Kodeksie karnym funkcjonuje rozwiązanie odmienne od istniejącego w polskim prawie karnym. Otóż dopuszczalność aplikacji tej kary majątkowej warunkowana jest występowaniem jej w ustawowym zagrożeniu za konkretny, popełniony przez sprawcę czyn zabroniony. Stosownie bowiem do brzmienia art. 47 l.k.k. grzywna jest karą pieniężną wymierzaną przez sąd w przypadkach przewidzianych w części szczególnej Kodeksu. W części ogólnej obowiązującej litewskiej kodyfikacji prawa karnego zasadniczo brak przepisów, które by stanowiły podstawy dla orzekania tej kary majątkowej w razie jej braku w ustawowym zagrożeniu. Wyjątek to unormowanie art. 54 ust. 3 l.k.k.

Podobnie jak w Polsce, także na Litwie zauważono występowanie zjawiska orzekania przez sądy grzywien w relatywnie niskiej wysokości. Przykładowo średnia wysokość grzywny orzekanej wobec sprawcy przestępstwa polegającego na przemyśle wyrobów tytoniowych była czternastokrotnie niższa niż wielkość średniej szkody wyrządzonej z takiej działalności budżetowi państwa. Podobny stosunek wysokości grzywny i szkody wyrządzonej państwu był zauważalny w przypadku popełnienia przestępstw skarbowych, np. wyłudzeń podatku VAT. W tego rodzaju sprawach nawet maksymalna grzywna orzeczona osobie, która popełniła taki czyn zabroniony, w porównaniu z jej sytuacją majątkową i wysokością nielegalnie uzyskanych przychodów była tylko nieznaczną kwotą, nieodpowiadającą zdefiniowanym w Kodeksie karnym celom kary⁴⁷. W roku 2011 w związku z zaistniałą sytuacją zaproponowano dziesięciokrotne zwiększenie maksymalnej wysokości grzywny. Ostatecznie maksymalna wysokość grzywien została podniesiona pięciokrotnie⁴⁸ w odniesieniu do przestępstw: 1) drobnej wagi – ze 100 minimów egzystencji podniesiono do 500; 2) średniej wagi – z 200 minimów egzystencji podniesiono do 1000; 3) ciężkich – z 300 minimów egzystencji podniesiono do 1500. W roku 2015 wysokość grzywny podniesiono po raz kolejny: za występki – z 50 minimów egzystencji do 150, a za przestępstwo nieumyślne – z 75 minimów egzystencji do 225⁴⁹.

6. Drugą, obok grzywny, karą nieizolacyjną jest kara ograniczenia wolności. Na gruncie polskiego ustawodawstwa karnego pojawiła się po raz

⁴⁷ *Baudžiamojo kodekso 47 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas*, XIP-2069, 2010-05-13.

⁴⁸ *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 47 straipsnio pakeitimo įstatymas*, „Valstybės Žinios” 2011, nr 49–2374.

⁴⁹ *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 47, 176, 220, 221, 272, 273, 281, 284 straipsnių pakeitimo įstatymas*. TAR, 2015-07-10, nr 2015-11240.

pierwszy w 1969 r. Ten rodzaj środka penalnego (zwłaszcza w wariantcie pracy na cele społecznie użyteczne) ma duże znaczenie w polityce karnej państw europejskich. Pozwala na znaczne ograniczenie stosowania kary krótkoterminowego pozbawienia wolności wobec sprawców, którzy nie stwarzają zagrożenia dla społeczeństwa i nie wymagają w związku z tym izolacji. Jest również alternatywą dla trudnej do wyegzekwowania grzywny⁵⁰. Kara ograniczenia wolności winna stać się podstawową karą orzeczną za występki, których społeczna szkodliwość nie jest szczególnie wysoka⁵¹.

Kara ograniczenia wolności funkcjonuje również w litewskim systemie prawa karnego. Trzeba jednak od razu zastrzec, że ma ona inną treść. Rozróżnia się tam bowiem karę ograniczenia wolności i karę prac społecznych.

W wymiarze czasowym kara ograniczenia wolności w litewskim prawie karnym trwa najkrócej trzy miesiące, najdłużej zaś dwa lata. Wymierza się ją w latach i miesiącach. Osoby skazane na taką karę mają obowiązek:

- 1) niezmienniania miejsca zamieszkania bez wiedzy organu wykonującego karę;
- 2) wykonywania nałożonych przez sąd obowiązków i przestrzegania ustalonych przez sąd zakazów;
- 3) składania w ustalonym trybie wyjaśnień dotyczących wykonywania nałożonych obowiązków i zakazów.

Nadto na osobę, której wymierzono karę ograniczenia wolności, sąd może orzec jeden lub kilka zakazów bądź obowiązków. I tak sąd może zakazać:

- 1) przebywania w określonych miejscach;
- 2) kontaktowania się z określonymi osobami lub grupami osób;
- 3) posiadania, korzystania, nabywania, przechowywania lub przekazywania na przechowanie innym osobom poszczególnych rzeczy.

Sąd może także zobowiązać do:

- 1) przebywania w domu w określonych godzinach;
- 2) naprawienia w całości lub w części szkody majątkowej wyrządzonej popełnionym czynem zabronionym;
- 3) podjęcia pracy lub zarejestrowania się w urzędzie pracy, podjęcia nauki;
- 4) za zgodą skazanego podjęcia leczenia alkoholizmu, narkomanii, toksykomanii lub choroby wenerycznej;

⁵⁰ Zob. W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie...*, s. 431.

⁵¹ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, druk nr 2393, Sejm VII kadencji, s. 10.

- 5) nieodpłatnego wykonywania pracy w wymiarze do dwustu godzin w okresie ustalonym przez sąd, jednak nie dłuższym niż okres ograniczenia wolności, w placówce służby zdrowia, opiekuńczej lub organizacjach pozarządowych opiekujących się osobami niepełnosprawnymi, starszymi lub innymi wymagającymi pomocy.

Należy także zaznaczyć, że sąd na wniosek uczestników postępowania karnego może orzec inne niż przewidziane w Kodeksie karnym zakazy lub obowiązki, jeżeli w opinii sądu miałyby to pozytywny wpływ na zachowanie sprawcy. A zatem ilość zakazów i ograniczeń ustalonych przez sąd wobec skazanego nie jest określona, jednak powinny one być zharmonizowane ze sobą. Jeżeli osoba uchyla się od wykonania kary ograniczenia wolności, orzekana jest kara aresztu, zgodnie z zasadami określonymi w art. 49 i 65 l.k.k.

Ustawowe zagrożenie w litewskim Kodeksie karnym podobnie jak w polskiej kodyfikacji karnej obejmuje wyłącznie kary. Z kolei środki karne oraz środki o charakterze wychowawczym mogą zostać orzeczone wyłącznie w oparciu o rozwiązania legislacyjne funkcjonujące w części ogólnej l.k.k. W litewskiej doktrynie prawa karnego podnosi się, że system sankcji jest harmonijny, jeżeli kary oraz inne środki oddziaływania – zarówno z perspektywy ich rodzajów, jak i granic wymiaru – są proporcjonalne do czynów zabronionych, za które te środki reakcji prawnokarnej mogą być orzeczone. Granice wymiaru określonej sankcji karnej winny być zasadne z punktu widzenia racjonalnej polityki karnej, co wyraża się w stworzeniu sądom możliwości sprawiedliwej indywidualizacji kar i innych środków oddziaływania⁵². Analiza ustawowych zagrożeń sankcji występujących w części szczególnej litewskiego Kodeksu karnego przekonuje, że sądy mają wystarczające możliwości wyboru odpowiedniego rodzaju środka penalnego. Obecna litewska kodyfikacja karna przewiduje aż trzydzieści jeden wariantów ustawowego zagrożenia, przy czym zdecydowana większość z nich ma charakter alternatywny. Należy wyraźnie podkreślić, że pozbawienie wolności pozostało najczęściej orzekaną karą, jednak aż dwie trzecie ustawowych zagrożeń obejmujących tę sankcję karną ujęte jest w formule alternatywnej. To właśnie istnienie takiego rozwiązania legislacyjnego pozwoliło zharmonizować zapisy litewskiego Kodeksu karnego ze sformułowaną w teorii prawa karnego zasadą, według której „im surowsza kara, tym rzadziej jest przewidywana w sankcji”⁵³.

⁵² Zob. G. Švedas, *Lietuvos respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnių sankcijų sudarymo probleminiai aspektai*, „Teisė” 2011, t. 79, s. 7–21.

⁵³ G. Švedas, *Lietuvos...*, s. 7–21.

Konkludując, należy stwierdzić, że w systemach prawa karnego Polski i Litwy wspólna jest koncepcja uznająca istotną rolę środków prawnokarnej reakcji niepowodujących izolacji skazanego. W założeniu mają one mieć duże znaczenie w zwalczaniu drobnej i średniej przestępczości. Różnice występują w zakresie podstaw stosowania kar o charakterze nieizolacyjnym. Wyraźnie jest w tej kwestii widoczna powściągliwość prawodawcy litewskiego we wprowadzaniu do części ogólnej podstaw aplikacji tego rodzaju środków penalnych. Bardzo ciekawe jest odmienne podejście do instytucji warunkowego zawieszenia wykonania pozbawienia wolności. W Polsce ustawodawca dąży do ograniczenia jej stosowania, na Litwie mamy zaś do czynienia z wręcz przeciwną tendencją.

Non-custodial penalties in the Lithuanian criminal law

Summary

The belief that the isolation of the convict cannot be the basic instrument to fight crime is becoming increasingly important in the modern science of criminal law. This leads to an increase of the role of non-custodial penalties in the criminal policy of different countries. The analysis in this article covers the general characteristics of non-custodial penalties in the Lithuanian criminal law. The authors decided to analyze the legal regulations of the mentioned country, as in Polish literature it has been paid relatively little attention. The legal-comparative method used in the article and based not only on the wording of the relevant provisions, but also the statistical data, showed that non-custodial penalties are essential measures in the criminal policy of Poland and Lithuania in fight against petty and middle crime. Despite the common features in the criminal policy of mentioned countries it is also clearly noticeable that there is a difference in the normative basis for the application of non-custodial penalties. In Lithuania, the legislature has a high self-restraint in the introduction to the General part of the Lithuanian Criminal Code as many normative basis for the use of fines and restriction of liberty as it is in Polish criminal law. The main difference in approach exists with regard to the institution of conditional suspension of a penalty of deprivation of liberty. In Poland, the legislator seeks to limit its use, in Lithuania – almost the opposite tendency is noticed.

Key words: non-custodial penalties, fine, limitation of liberty, criminal policy, Lithuanian Criminal Law, comparative criminal law

Janusz Raglewski – dr hab., prof. UJ, Uniwersytet Jagielloński, Katedra Prawa Karnego

Gintaras Švedas – habil. dr, Vilniaus Universitetas

Justyna Levon – dr, Vilniaus Universitetas